

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата економічних наук, доцента Ткачука Віталія Валерійовича на дисертаційну роботу Печенюк Алли Петрівни на тему «Формування стратегії розвитку сільського зеленого туризму», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством у спеціалізовану вчену раду Д 71.831.02 Подільського державного аграрно-технічного факультету

Детальний аналіз дисертації Печенюк А.П.«Формування стратегії розвитку сільського зеленого туризму» дозволяє сформулювати наступні узагальнені висновки щодо актуальності, ступеня обґрунтованості основних наукових положень, висновків, рекомендацій, достовірності, наукової новизни, практичного значення, а також загальної оцінки роботи.

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження. Останніми десятиріччями в світі зростає роль туристичного бізнесу, адже він є не лише способом проведення дозвілля, а й суттєвим джерелом поповнення бюджетів різних рівнів. Тому для цілого ряду країн туризм став стратегічною галуззю національної економіки.

Водночас сформувалися нові види туризму, які зайняли свої ніші на туристичному ринку. Одним з найбільш перспективних напрямів туристичної галузі є сільський зелений туризм (СЗТ), який відкриває можливості для вирішення цілого ряду проблем розвитку сільських територій

Як особливий вид економічної діяльності він потребує дієвого організаційно-економічного механізму з відповідними важелями державного, регіонального та місцевого управління. Створення сприятливого підприємницького середовища і цілеспрямований розвиток сільського туризму дозволяють отримувати соціально-економічні вигоди для окремих підприємців, територіальних громад, регіонів і країни загалом.

Проблема ефективного розвитку СЗТ особливо гостро відчувається в умовах зростаючого попиту на туристичні послуги, в умовах трансформації суспільно-політичних відносин та екологічної свідомості громадян, в умовах відсутності налагодженого механізму організації цього виду діяльності як на національному, так і на регіональному рівнях.

Тому формування стратегії розвитку СЗТ набуває особливого значення та актуальності, оскільки саме цей вид туризму може стати каталізатором розвитку сільських територій внаслідок інтеграції з іншими традиційними галузями та наповнення новим змістом умов розвитку сільських територій.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження, проведені здобувачем Печенюк А.П., виконувались згідно плану науково-дослідних робіт Подільського державного аграрно-технічного університету «Формування стратегії та пріоритетів інноваційного розвитку аграрного сектору економіки в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0114U007032), в рамках якого автором визначені стратегічні напрями розвитку сільського зеленого туризму регіону та запропоновано еколого-економічну модель розвитку сільського зеленого туризму.

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій. Представлена дисертаційна робота відрізняється грамотним, послідовним і системним викладом матеріалу на основі повного наукового обґрунтування. Чітко простежуються авторська позиція та логічна завершеність роботи.

Автором на належному рівні вирішено низку наукових завдань, що сприяло реалізації поставленої мети дослідження. Слід відмітити грамотну побудову структурно-логічної схеми дослідження: кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний з попереднім і доповнює його.

При виконанні роботи здобувачем використано широку джерельну базу за темою дисертації, достатній масив аналітичних даних (список використаних джерел інформації складає 166 одиниць).

Одержані у процесі наукового дослідження результати є достовірними. Викладені у дисертаційній роботі Печенюк А.П. теоретико-методичні

положення та прикладні розробки достатньою мірою науково обґрунтовані. Це підтверджує використання автором відповідних інформаційних джерел, законодавчих і нормативних актів, матеріалів Державної служби статистики України, наукових праць, публікацій у періодичних виданнях.

У вирішенні поставлених у дисертації завдань Печенюк А.П. використано широке коло сучасних методів дослідження: порівняльного аналізу – при зіставленні даних звітного та попередніх років та при порівнянні показників по Україні з показниками по регіону; графічний – при вивченні динаміки та структурних змін економічних показників; розрахунково-конструктивний – при прогнозуванні внутрішнього туристичного потоку; абстрактно-логічний – при обґрунтуванні пропозицій та заходів щодо формування стратегії розвитку СЗТ; аналізу – при виявленні внутрішніх тенденцій і можливостей розвитку об'єкта; синтезу – при узагальненні отриманих результатів; соціологічний (анкетування, експертних оцінок) – при збиранні первинної інформації про об'єкт дослідження; картографічний метод – для формування картосхеми екологічної мережі.

4. Наукова новизна одержаних результатів. У дисертаційному дослідженні автором сформульовано ряд наукових положень, висновків і рекомендацій, які в сукупності пропонують вирішення конкретного наукового завдання, що є важливим для подальшого розвитку економічної науки та практики господарської діяльності.

У першому розділі «Теоретико-методичні основи формування стратегії розвитку сільського зеленого туризму» здійснено узагальнення та поглиблення наукових підходів до сутності поняття «сільський зелений туризм», запропоноване власне визначення дефініції (с. 33) та критерій віднесення до цього виду діяльності (с. 32), акцентується увага на відмінних рисах туристичного продукту, створеного в підприємницькому секторі та секторі особистих селянських господарств (с. 27), що дає можливість розмежування цього виду діяльності на підприємницьку, в основі якої лежить комерційний інтерес та соціально-економічну, в основі якої переважає соціальна складова. У проведеному дослідженні автор відзначає, що для успішного розвитку

сільського зеленого туризму стратегію слід формувати на основі вираженої спеціалізації кожного регіону України з метою надання туристичному продукту характерних індивідуальних рис. Великі перспективи автор вбачає у розвитку напрямів «зеленої економіки», елементами якої є органічне землеробство, мережі «зелених туристичних шляхів» та адаптації досвіду закордонних національних природних парків відносно напрямів співпраці з місцевим населенням щодо збереження природного середовища та організації взаємовигідної співпраці.

Автор використовуючи аналітичні дані доводить, що сільський туризм користується значним попитом у багатьох країнах світу та пов'язує таку популярність із зростанням рівня урбанізації. У дослідженні наведені дані щодо рівня урбанізації окремих регіонів України. Автор зазначає, що при правильній інформаційній політиці держави ці регіони та інші великі міста України (понад 100 тис. населення) могли би стати споживачами туристичних послуг, які продукуються середовищем сільського зеленого туризму.

У дослідженні автором встановлено, що відсутні узгоджені єдині економічні показники, які комплексно характеризують досліджувану сферу. Запропоновано систематизувати показники для характеристики результатів діяльності суб'єктів сільського зеленого туризму на національному (регіональному) рівні за напрямками: інвестиційної діяльності, економічного розвитку, соціального розвитку, інфраструктурного розвитку, галузевого розвитку.

Крім цього, для доповнення показників економічного розвитку пропонується розрахунок показників: рівень витрат на реставрацію 1 м² туристичних об'єктів та рівень доходу на 1 м² готових туристичних об'єктів. Показники інфраструктурного розвитку доповнити: рівень навантаження на 1 км² рекреаційної території та рівень навантаження на 1 м² історико-архітектурних пам'яток (с. 66–67). Це покращить інформаційно-аналітичну складову формування стратегії розвитку сільського зеленого туризму та дозволить контролювати її ефективність.

У другому розділі дисертаційної роботи «Сучасний стан та тенденції розвитку сільського зеленого туризму» автором проведено комплексну оцінку соціально-економічних умов становлення галузі, визначено її економічну ефективність, охарактеризовано природно-ресурсний потенціал Хмельницької області.

На основі даних статистики автором встановлено, що в Україні переважає імпорт туризму, це негативно позначається на стані розвитку внутрішнього туризму та доходах державного бюджету. До позитиву здобувач зараховує зростання частки сільського туризму та частки іноземних туристів у внутрішньому туристичному потоці (с. 90).

Використовуючи статистичні дані та власні розрахунки, автор встановив, що сільський туризм в Україні розвивається нерівномірно, але всі господарства, які зайняті в досліджуваному секторі досягли економічної ефективності, різниця лише у розмірі фінансових результатів (с.114–115). З метою комплексного аналізу тенденцій розвитку сільського туризму на національному рівні автором використано запропоновану узагальнену методику оцінювання економічної діяльності суб'єктів (с. 119), що виявило незначну частку СЗТ у загальних доходах від туристичної діяльності, незначну кількість населення країни, яка скористалася послугами СЗТ, незначну частку доходів Хмельницької області у загальних доходах від сільського туризму, зростання рівня навантаження на 1 км² рекреаційної території Хмельницької області.

У дисертаційному дослідженні автор відзначає наявність «тіньового» сектора, про що свідчить значна невідповідність даних Державної служби статистики тій інформації, яка наведена на інтернет-сайтах, які пропонують послуги сільського зеленого туризму (с. 122).

На основі даних анкетних опитувань господарів садиб та потенційних споживачів автором встановлено досить високий ступінь розуміння між цими категоріями, але виявлено, що ця діяльність для багатьох міських жителів є невідомою (с. 99–102). Проведені в роботі анкетні опитування дозволити виділити стримуючі фактори розвитку сільського туризму та сформулювати стратегічні напрямки ефективної державної політики.

У третьому розділі дисертаційного дослідження на основі прогнозу внутрішнього туристичного потоку встановлено можливу кількість споживачів туристичного продукту, визначено мету, цілі та вектори формування стратегії розвитку сільського зеленого туризму. Здобувачем запропоновано алгоритм стратегії (с. 146–148), виділено етапи її формування, запропоновано на стратегічному рівні залучати до цього процесу органи державної влади, наукові та громадські організації, адміністрації національних природних парків та місцеве населення. На цьому рівні автором визначаються території пріоритетного розвитку СЗТ.

Заслугове на увагу пропозиція автора зі створення регіонального еколого-економічного центру розвитку сільського зеленого туризму, який буде розробляти, формувати та реалізувати туристичний продукт, виступаючи при цьому в якості туроператора, формуючи туристичний пакет із пропозицій сільських господарів (с. 166).

Значну увагу автор концентрує на екологічній складовій стратегії, пропонує проведення екологічного аудиту територій, які надають послуги сільського туризму з метою виявлення екологічних проблем та напрямів їх усунення, організацію постійного моніторингу формування туристичного продукту на основі впровадження стандартів екологічного менеджменту, що дозволить споживачам отримувати інформацію про екологічну складову туристичного продукту на всіх етапах його споживання.

У дослідженні автор пропонує організацію самофінансування території здійснювати на основі впровадження туристичної ренти, що позитивно позначиться на доходах громади та допоможе вирівняти умови ведення бізнесу для підприємців (с. 155).

Заслугове на увагу пропозиція Печенюк А.П. щодо забезпечення стабільності туристичного потоку та розширення обсягів його споживання. Для цього автор пропонує розвивати соціальний туризм та впровадити в обіг соціальний туристичний ваучер (с. 142).

Виявлені автором проблеми щодо забезпечення користувачів достовірною інформацією дозволили сформулювати пропозиції з удосконалення моніторингу

розвитку галузі в масштабах держави. Для цього запропоновано об'єднати в часі дослідження особистих селянських господарств, які ведуться сільськими радами, з дослідженнями діяльності суб'єктів, які надають туристичні послуги, що сприятиме комплексній оцінці даного сектора.

5. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях. Результати наукових досліджень Печенюк А.П. з формування стратегії розвитку сільського зеленого туризму знайшли повне відображення в 16 публікаціях обсягом 5,95 друкованих аркушів, з яких особисто авторові належать 4,75 друкованих аркуші, в тому числі 9 статей у наукових фахових виданнях (із них 4 публікації входять до міжнародних наукометричних баз).

Автореферат дисертації відображає її зміст та не містить положень, які не досліджені в роботі.

6. Практичне значення результатів дослідження. Розроблені в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації можна використати на державному та регіональному рівнях управління при розробці програм розвитку СЗТ на еколого-економічних засадах, що дасть можливість системного, комплексного та ефективного вирішення прикладних завдань, які пов'язані із формуванням стратегії розвитку СЗТ.

Наукові результати, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію та прийняті до використання й впровадження: управлінням культури і туризму Кам'янець-Подільської районної державної адміністрації (довідка про впровадження №597/01-22 від 06.12.2017 р.) при розробці програми розвитку СЗТ, рекламних маршрутів садибами сільського туризму, що дає можливість покращити умови розвитку сільського туризму району, а також підвищити конкурентоспроможність сільських територій; Національним природним парком «Подільські Товтри» (довідка про впровадження №764 від 08.12.2017 р.) в частині обґрунтування доцільності проведення екологічного аудиту, організації ефективної співпраці з місцевим населенням та підприємцями, необхідності встановлення норм рекреаційного навантаження при плануванні заходів із сільського зеленого туризму, що дозволяє розширити масштаби діяльності, збільшити пропозицію екологічно

сприятливих видів діяльності в рамках співпраці з підприємницьким сектором на взаємовигідних умовах; Сутковецькою сільською радою села Сутківці Ярмолинецького району Хмельницької області (довідка про впровадження №207 від 11.12.2017 р.) в частині розробки плану розвитку сільської громади, зокрема, створення громадської організації з розвитку та пропагування сільського туризму та історико-архітектурної спадщини села, встановлення інформаційних стендів, організації експрес-турів в рамках рекламної кампанії, що сприяє покращенню туристичного іміджу сільської громади та розвитку СЗТ.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота за своїм змістом, рівнем наукової новизни, систематизацією матеріалу, висновками та пропозиціями є завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням. Дисертація виконана в межах визначених ключових складових наукового дослідження теми, мети, завдань.

За своєю структурою дисертація відповідає вимогам, що ставляться до кандидатських дисертацій. Повний обсяг дисертації складає 208 сторінок комп'ютерного тексту, в т.ч. 192 с. становить основний текст, який включає 43 таблиці і 41 рисунок; список використаних джерел із 166 найменувань викладено на 16 сторінках, дисертація доповнена 11 додатками. Практичні пропозиції розроблені та доведені до рівня, придатного для впровадження в сучасну практику.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Оцінюючи позитивно рівень розробки наукових результатів, положень і висновків, варто відзначити дискусійність окремих питань:

1. При розробленні моделі регіонального еколого-економічного центру розвитку сільського зеленого туризму (рис. 3.10, с. 166) у загальній схемі не відображено етапи формування туристичного продукту.

2. Здобувачу доцільно було б обґрунтувати, в якій мірі запропонована стратегія розвитку сільського зеленого туризму корелюється з існуючими: Стратегією розвитку туризму та курортів до 2026 р. та Стратегією регіонального розвитку Хмельницької області на 2011–2020 роки.

3. У дисертації слід було би конкретизувати технологічні етапи формування туристичного продукту регіону, описати взаємозв'язки на кожному етапі формування стратегії.

4. Оскільки значна частина споживачів послуг сільського зеленого туризму є міськими жителями, варто було би зосередитись на конкретизації способів залучення цієї цільової групи населення до споживання туристичного продукту.

5. На наш погляд, в контексті вирішення здобувачем наукової проблеми варто було би зосередити більше уваги на способах і методах державного регулювання та стимулювання розвитку сільського зеленого туризму.

6. У роботі обґрунтовано перспективи формування стратегії розвитку сільського зеленого туризму на регіональному рівні Хмельницької області. Варто було би конкретизувати, яким чином ці пропозиції можна адаптувати до рівня національної економіки.

Проте вказані недоліки та дискусійні питання загалом не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження та не применшують його теоретичного та практичного значення.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Печенюк Алли Петрівни на тему «Формування стратегії розвитку сільського зеленого туризму» є завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням, в якому автором отримані нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності дозволяють вирішити актуальне науково-прикладне завдання щодо формування стратегії розвитку сільського зеленого туризму. Тема і зміст дисертаційної роботи відповідають спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством та профілю спеціалізованої вченої ради Д 71.831.02 у Подільському державному аграрно-технічному університеті.

Наукові положення, висновки та рекомендації характеризуються науковою новизною і практичним значенням. Зміст дисертаційного дослідження повністю розкриває її тему. Завдання конкретизують поставлену мету. Зміст автореферату у стислій формі відображає основні положення дисертаційної роботи.

Актуальність, новизна, обґрунтованість та достовірність положень, висновків і рекомендацій свідчать, що робота відповідає вимогам пп. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 із змінами і доповненнями, затвердженими Постановою КМУ №656 від 19.08.2015 р. та №1159 від 30.12.2015 р.), а здобувач Печенюк Алла Петрівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук, доцент,
декан економічного факультету
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка

В.В. Ткачук

В.В. Ткачука завідую.
Сергій Маврашів